

BOLVÁRI-TAKÁCS Gábor

Pataki diák akadémikusok tagajánlásai a 20. század második felében

I. Bevezetés

A hagyomány szerint 1531-ben alapított Sárospataki Református Kollégium fennállásának közel ötszáz éve alatt államférfiak, tudósok, irodalmárok sorát adta a magyar kultúrának.¹ A legkiválóbb személyiségek munkásságuk javát jórészt a Magyar Tudományos Akadémia tagjaként fejtették ki. Ennek nyomán az MTA és Sárospatak szellemi kölcsönhatásának eredményei az egész nemzeti kultúra javát szolgálták.

A pataki diákmúlttal (is) rendelkező akadémikusok témakörével húsz éve kezdtem foglalkozni. Kutatásaim során megvizsgáltam e két eltérő funkciójú, de a maga nemében nemzeti jelentőségű intézmény szellemi kapcsolatainak történetét. Szemügyre vettem azokat az akadémikusokat, akik diákként a pataki iskolában kaptak szellemi útravalót. Kitértem arra a sajátos, jövőt építő visszacsatolásra, amely a pataki kollégium tanári kara vonatkozásában érvényesült. Sárospatakon ugyanis számos olyan akadémikus tanított, akik korábban ugyanitt diákok voltak, s közülük nem egy aktív pataki tanárként lett MTA-tag.²

A Sárospataki Református Kollégium szellemi hatása a Magyar Tudományos Akadémia megalapításánál és reformkori fejlődésénél kimutatható.³ Az Akadémia összlétszáma szempontjából a pataki iskola szellemi befolyása a legszembetűnőbbben 1841-ben nyilvánult meg, ebben az évben a rendes tagok 16%-a (38-ból 6 fő), a levelező tagok 7,2%-a (97-ből 7 fő) pataki diák, s volt még egy tiszteleti tag. Ezen túlmenően a testület ekkorra már három elhunyt rendes és egy levelező tag pataki diákot gyászolt.

A szabadságharc leverése utáni politikai helyzet akadályozta az Akadémia tevékenységét. A fordulópontot jelentő 1858. évi közgyűlésen négy volt pataki diákot választottak levelező taggá, majd az elkövetkező öt év során további hatot. A pataki jelenlét tehát újfent erősödött.

A kiegyezés utáni évekre a reformkorban választott pataki diák akadémikusok száma a természetes elhalálások következtében néhány főre csökkent, s az 1858-ban választottak sem éltek már. 1863-ban az Akadémia rendes tagjainak 7,5%-a volt pataki diák (40-ből 3 fő), 1870-re ez az arány 2,6%-ra csökkent (39-ből 1 fő). A levelező tagok hasonló aránypárja 1863-ban 8,4% (143-ból 12), 1870-ben már csak 3,6% (164-ből 6 fő).

Ezt követően még jobban visszaesett az egykori pataki diákok akadémiai tagválasztási aránya. Közel negyedszázadon át nem akadt eredményes jelölt. 1888-ban választottak levelező taggá egy Patakon tanult tudóst, akit az első világháborúig még négyen követtek.

1914–45 között négy olyan személyt tiszteltek meg akadémiai levelező tagsággal, akik szellemi útravalójukat a pataki kollégiumban kapták, három további akadémikus, mint refor-

mátus lelkész, itt szerezte teológiai magántanári képesítését. Az összes tagokhoz viszonyítva a pataki diákok aránya a 20. század első felében mindössze 2–3% között mozgott.

A második világháború befejezésekor az akadémikusok között az alábbi hét pataki diákot találjuk (rövidítések: r. t. = rendes tag, l. t. = levelező tag, t. t. = tiszteleti tag, ig. t. = igazgató tag): *Bartók György* (1882–1970, l. t. 1927, r. t. 1945), *Buza László* (1885–1969, l. t. 1938, r. t. 1946), *Finkey Ferenc* (1870–1949, l. t. 1908, r. t. 1929, t. t. 1938), *Győrffy István* (1880–1959, l. t. 1940), *Mitrovics Gyula* (1871–1965, l. t. 1935–1947, tagságáról lemondott), *Ravasz László* (1882–1975, t. t. 1925, másodelnök 1937–40, ig. t. 1940–45), *Révész Imre* (1889–1967, l. t. 1935, r. t. 1946).⁴

A 20. század második fele szakmai és erkölcsi szempontból egyaránt jövátételten eseményekkel indult: a Magyar Tudományos Akadémiát 1949-ben szovjet mintára, ideológiai és politikai szempontok alapján átalakították. Ennek során – sok más akadémikussal együtt – 1949. október 31-én Ravasz Lászlót megfosztották tagságától, Bartók Györgyöt és Győrffy Istvánt pedig ún. tanácskozó taggá minősítették vissza. E döntéseket 1989-ben hatálytalanították és a tagságokat – sajnos jórészt már csak posztumusz – helyreállították.⁵

A szoros pártirányítás alatt álló intézményben az egyházi iskolai múlttal rendelkező tudósok az ötvenes években nemkívánatos személynek számítottak. Emiatt politikai szempontból aligha csegett jól Sárospatak neve, de az is tény, hogy a kollégiumi oktatás színvonalának századforduló körüli pangása és a húszas évek végéig tartó visszaesése nem kedvezett a kiváló elmék nevelésének. Ezek együttes következménye lehetett, hogy a Rákosi-korszak alatt mindössze egy pataki diák nyert levelező tagságot, *Kiss Árpád* (1889–1968, l. t. 1954. VI. 19.) kémikus, aki 1899–1907 között járt a gimnáziumba.

A magyar tudományos közéletben a hetvenes évekre értek be azok az eredmények, amelyeket a pataki kollégium új szellemű tanári karának magas színvonalú oktatómunkája az 1930-as és '40-es években eredményezett. Ez idő tájt három pataki diákot választották akadémikussá. *Király István* (1921–1989, l. t. 1970. II. 4., r. t. 1979. V. 11.) irodalomtörténész 1931-től 1939-ig, *Szabó Gábor* (1927–1996, l. t. 1973. V. 11., r. t. 1982. V. 7.) orvos, biológus 1937-től 1945-ig a gimnázium; *Csizmadia Ernő* (1924–1984, l. t. 1973. V. 11., r. t. 1979. V. 11.) agrárközgazdász 1940–45 között a tanítóképző növendéke volt. Ugyanehhez a nemzedékhez tartozott, de jóval később lett levelező tag a gimnáziumot 1939–45 között elvégzett *Kőrös Endre* (1927–2002, l. t. 1990. V. 21., r. t. 1993. V. 10.) kémikus. Tekintve, hogy négy különböző tudományág képviselőiről van szó, megállapítható, hogy mind a gimnázium, mind a tanítóképző olyan kiváló alapműveltséget adott, amelyre bármilyen egyetemen szerezhető szakképesítés ráépíthető volt. A régebbi korosztályt képviselő *Makkai László* (1914–1989, l. t. 1985. V. 9., r. t. 1987. V. 8.) történész 1950–51-ben sárospataki teológiai tanár volt, ezzel párhuzamosan teológus is, 1951-ben szerzett lelkészi oklevelet. Az ezt követően állami fenntartásba került iskola diákjai közül mostanáig egy akadémikus került ki: *Fésüs László* (sz. 1947, l. t. 1998. V. 4., r. t. 2004. V. 3.) orvos, biológus, aki 1962–66-ban járt az 1952–1990 közötti nevén Rákóczi Gimnáziumba.

A tudományos kutatás és a felsőoktatás szoros kapcsolatát bizonyítja, hogy a második világháború után működő, pataki kötődésű akadémikusok szinte valamennyien egyetemi tanárként oktattak, többségük rektorként is szolgált. Az 1945 előtti tagok közül Bartók György 1940–41-ben a Kolozsvári Tudományegyetemen, Buza László 1943–44-ban szintén a Kolozsvári Tudományegyetemen, Finkey Ferenc 1917–18-ban a Pozsonyi Tudományegyetemen, Győrffy István 1929–30-ban a Szegedi Tudományegyetemen, Mitrovics Gyula 1940–41-ben a Debreceni Tisza István Tudományegyetemen volt rektor. A 20. század második felében megválasztott akadémikusok közül Csizmadia Ernő 1979–84-ben a Marx Károly Közgazda-

ságtudományi Egyetemen, Fésüs László 1999-ben a Debreceni Orvostudományi Egyetemen, majd 2000–01-ben és 2007–10-ben a Debreceni Egyetemen, Kiss Árpád 1954–55-ben a szegedi József Attila Tudományegyetemen, Szabó Gábor 1973–79-ben a Debreceni Orvostudományi Egyetemen látta el ezt a tisztséget.

Az alábbiakban közzéteszem az 1949 után levelező, illetve rendes tagnak megválasztott hét pataki diák akadémikus azon tagajánlásait, amely alapján jelölésük sikerrel járt. (Tehát nem közlöm az esetleges korábbi, eredménytelen felterjesztéseket.) Csak a gépelési és betűhibákat javítottam. A szövegek tartalmi fókuszpontjai, fogalomhasználata és stílusa jól jellemzik az adott kor tudománypolitikai, ideológiai preferenciáit. Az aláíró ajánlók nevei pedig fontos információk a tanítványi, munkatársi, szakmai közösségi kapcsolatok feltérképezéséhez.

Az ajánlások elsősorban a tudományos életmű szempontjából legjelentősebb eredményeket tartalmazzák, részletes életrajzi adatokat azonban eltérő mértékben találunk. Ezek több más általános kiadványban hozzáférhetők, néhány egyedi publikációra lábjegyzetben utalok.⁶

A közzétett szövegek elsősorban az MTA Könyvtár Kézirattárában lelhetők fel és digitalizálva hozzáférhetők a könyvtár honlapján, a pontos leőhelyet minden dokumentumnál megadtam. A 70-es évek végétől az ajánlások – örvendetes módon, de sajnos rendszertelenül – a *Magyar Tudomány* folyóirat hasábjain vagy mellékleteként nyilvánosan is megjelentek. A tagjelöltek számának jelentős növekedése és a folyóirat terjedelmi korlátai miatt azonban a 90-es évektől e publikációk terjedelme lecsökkent, az egyre rövidülő szövegek tartalmilag a lényegi szakmai-tudományos információkra szűkültek.

A forrásközlés reményeim szerint hasznos adalékokkal szolgál annak bizonyítására, hogy a magyar tudomány és felsőoktatás fejlődésében a Sárospataki Református Kollégium szellemi hatása a 20. század második felében is jelentős mértékben tetten érhető. Különösen figyelemre méltó, hogy a hét MTA-tag öt különböző akadémiai tudományos osztályban érte el szakmai sikereit.

II. Tagajánlások

1. Kiss Árpád levelező tagsági ajánlása, 1954⁷ (VII. Kémiai Tudományok Osztálya)

Javaslat Kiss Árpád egyetemi tanárnak, a kémiai tudományok doktorának akadémiai levelező taggá választására.

Kiss Árpád igen régi művelője a fizikai kémiának. Megjelent tudományos dolgozatainak száma jóval meghaladja a százat. Ezek főképp négy témakörbe csoportosíthatók. Pályafutásának kezdetén a nitrozilklorid képződésének és bomlásának kinetikai vizsgálatával foglalkozott és jelentős része volt annak megállapításában, hogy ez a reakció az egyébként ritka harmadrendű gázreakciók egyik tiszta példája. Ezirányú munkásságát azóta is gyakran idézik. Mint szegedi egyetemi tanár a reakciókinetikának egy másik ágával kezdett behatóan foglalkozni, mégpedig az ún. semleges sóhatással vizes oldatokban végbemenő reakciókra, az akkoriban új Brønsted-elmélet szempontjából. (*sic!*) Ezirányú nagyszámú munkája sokban hozzájárult ennek az elméletnek az alátámasztásához és tisztázásához, ami a mérések mintaszerű gondos kivitelezésének köszönhető. Hosszú szünet után Kiss Árpád legújabban ismét visszatért ehhez a témakörhöz, de most már az újabb abszolút reakciósebességi elmélethez kapcsolódva. Szegedi reakciókinetikai kutatásai azonban nem szorítkoztak kizárólag a sóhatás vizsgálatára, hanem ionreakciók katalízisével is foglalkozott. 1937-től kezdve fő

munkaterülete különböző abszorpciós színeképek tanulmányozása. Ezen a téren is két anyagcsoporttal foglalkozott behatóan. Egyik a fémkomplexek, ahol munkatársaival óriási kísérleti anyagot gyűjtött össze, amelynek birtokában a múlt évben sikerült ezek abszorpciójáról rendszeres összefüggő képet kialakítania, Mulliken ezirányú új elméletének felhasználásával. Ezt az összefoglaló áttekintést a VII. Osztály egyik előadó ülésén szép sikerrel adta elő. A másik anyagcsoport, melynek abszorpciós színeképeiről ugyancsak nagy kísérleti anyagot gyűjtött össze, különböző aromás származékok. Ezek színeképeit az ún. orientált fényelnyelés elmélete alapján kísérli meg értelmezni, és bár ezek az értelmezések nem mindig állnak összhangban a vonatkozó kvantummechanikai számítások eredményeivel, mégis sok tekintetben érdekesek és mindenesetre ösztönzően hatnak a további kutatásokra ezen a téren.

Kiss Árpád kereken négy évtizedre visszanyúló munkásságának áttekintése a lankadatlan szorgalmú, lelkiismeretes kutató képét tarja élénk, aki ezért méltó arra, hogy Akadémiánk tagjává váljék, annál is inkább, mert egyrészt az állandó fizikai-kémiai bizottságban, de főképp a még csak rövid ideje működő korróziós albizottság vezetésében munkánkba már úgyszólván tevékenyen bekapcsolódott.

Erdey-Grúz Tibor s.k. akadémikus
Schay Géza s.k. akadémiai lev.tag
Erdey László s.k. akadémiai lev.tag

2/a. Király István levelező tagsági ajánlása, 1970⁸ (I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya)

Az Akadémia Elnöksége az alapszabályok 8.§. (3) bekezdése alapján Király Istvánt, az irodalomtudományok doktorát előterjeszti levelező taggá való megválasztásra. Király István az irodalomtudományok doktora, az ELTE Magyar Irodalomtörténeti Tanszékének tv. egyetemi tanára, a magyar irodalom kiváló művelője.

Szül.: 1921. július 15-én Ragályon. Király István középiskoláit Sárospatakon, egyetemi tanulmányait – az Eötvös Kollégium tagjaként – Budapesten végezte. Felszabadulás után az Eötvös Kollégium tanára volt, majd 1949-től a budapesti Bölcsészettudományi Karon adott elő magyar irodalomtörténetet; 1957-től Szegeden, 1959-től Budapesten egyetemi tanár. 1965-től tanszékvezető egyetemi tanár.

Király István az úttörők érdemét mondhatja magáénak: Lukács György és Révai József munkásságának eredményeire támaszkodva, egyik megalapozója a hazai marxista irodalomtudománynak. Munkásságát kezdettől fogva két irányú, de egymást föltételező törekvés határozta meg. Felszabadulás utáni esztendőkből közzétett – Petőfi Sándorról, Móricz Zsigmondról, Kaffka Margitról, Németh Lászlóról szóló – tanulmányaiban vitába szállt a polgári irodalomtörténetírás torzításával, hamisításával és elsőül fedte fel e korszakos jelentőségű írói életművek igazi tartalmát, kor és irodalom összefüggéseit. Ez a polémikus és a forradalmi, haladó irodalom példáira hivatkozó tudósi szándék monografikus teljességben valósulhatott meg Kossuth-díjjal kitüntetett Mikszáth Kálmán (1952, új kiadás 1960) című könyvében. A marxista irodalomtudomány első monográfiája Király Mikszáth könyve; filológusi alaposság, elméleti érvelés és szépirői szenvedélyességű stílus kivételes szintézise. E különböző, irodalomtörténet-írásunkban is egymástól gyakran elkülönülő megközelítési módszerek egyidejű alkalmazásával – korát némileg megelőzve – arra mutatott ösztönző példát, hogy a marxista irodalomtudományban a filológiai, történeti és esztétikai diszciplínák szoros egységet alkot-

nak. Ez az igény még tisztultabb, kiérleltebb formában mutatkozik meg legújabb, József Attiláról, a népi írókról, a modern irodalom problémaköréről írott tanulmányaiban és sajtó alatt levő nagy Ady monográfiájának eddig publikált részleteiben.

Király István irodalomtörténeti munkássága ösztönző hatást gyakorolt a felnövő új irodalomtörténész generáció eszmei fejlődésére. A mai irodalomtörténész „közép-nemzedék” nem egy tagja vallja Király Istvánt mesteréül. A budapesti és a szegedi egyetem magyar tanszékén a tanszemélyzet tagjai és a tehetséges hallgatók közreműködésével tudományos műhelyt szervezett. Munkájában összeforrta a tudósi és a pedagógusi tevékenység: egyetemi előadásait ugyanaz a szenvedéllyel átfűtött elhivatottságtudat jellemzi, mint irodalomtörténeti tanulmányainak rendkívül nagy anyagot megmozgató érvelése.

Nagy szerepet vállal az irodalomtudományi kutatást jelentősen előrevivő kritikai kiadások munkálataiban. 1956-tól – Bisztray Gyulával közösen – szerkeszti Mikszáth Kálmán összes műveinek 65. kötetéhez érkezett sorozatát, 1964-től pedig – egy ideig Földessy Gyulával közösen – Ady összes műveinek kiadását gondozza; e sorozatból eddig hét kötet jelent meg. Egyik szerkesztője volt a három kötetes Irodalmi Lexikonnak (1963–1965) és főszerkesztője a kiadás előtt álló Világirodalmi Lexikonnak.

Tudósi alkatától elválaszthatatlan a kulturális politikában, irodalmi életben való tevékeny részvétel. 1948–49-ben a Szabad Nép kulturális rovatánál dolgozott, majd – 1956 októberéig – éveken át szerkesztette az ország vezető irodalmi folyóiratát, a Csillagot, később pedig a hatvanas évek elején a Kortársat. Különösen a Csillag szerkesztőjeként szerzett nagy érdemeket, elősegítette az új irodalmi kibontakozást, s ezzel hozzájárult a reális alapokon nyugvó irodalmi értékrend megszilárdulásához. Szerkesztői munkájához szervesen hozzátartozik kritikai tevékenysége: az élő irodalom neves alkotóiról közölt cikkei széles körű tájékozottságukkal és vitatkozó hevületükkel a marxista kritikai irodalom legjelentősebb darabjai közé tartoznak.

E sokágú munkásság Király Istvánt olyan tudóssá formálta, akiben a széles körű anyagtudás, az ideológiai és irodalomelméleti összefüggések iránti érzékenység, valamint a világirodalmi távlat állandó szemmel tartása egységet alkot. Kivételes ismeretanyagot épít be munkáiba, de ez a fölényesen gazdag tájékozottság mindig mentes a filológiai részeredményeket halmozó nehézkességtől és a világirodalmi párhuzamok ma annyira divatos, öncélú, sznobisztikus fitogtatásától. A tudományos megalapozottságot föl nem adva, mindig az az igénye, hogy tanulmányai, monográfiái mind stílusukban, mind szerkezetükben a szépírói értelemben vett jól olvashatóság kritériumának is megfeleljenek.

Király István, az irodalomtudós, a pedagógus, a kritikus posztján dolgozva, ugyanegy cél vonzásában él: a haladó nemzeti hagyományokkal összeforrta szocialista társadalom szellemiségének gazdagításán fáradozik.

Király István tanszékvezető egyetemi tanárt, a tudományok doktorát a legmelegebben ajánljuk az MTA levelező tagjává való megválasztására. Személyével az MTA tagjainak száma kiemelkedően jelentős tudós egyéniséggel gyarapodik: irodalomtudományunk egyik legérettebb alkotójával.

Budapest, 1969. október 18.

Ortutay Gyula s.k. akadémikus
Sötér István s.k. akadémikus
Szabolcsi Miklós s.k. lev. tag

2/b. Király István rendes tagsági ajánlása, 1979⁹
(I. Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya)

Király István 1921-ben, Ragályon született. Szűkebb szakterülete: magyar irodalomtörténet. 1970 óta levelező tag. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán a Magyar Irodalomtörténeti Tanszék tanszékvezető egyetemi tanára.

Király István a felszabadulás után induló marxista magyar irodalomtörténész-nemzedék egyik legjelentősebb alakja. Az Eötvös Kollégium legjobb hagyományait (műelemző érzékenység, filológiai alaposság) egyesíti a marxista esztétika és irodalomtörténetírás elvi következetességével, nagyszabású rendszeralkotó távlatosságával. A Valóság című folyóiratban a negyvenes évek második felében közzétett írásaival generációjában az elsők között vállalt olyan klasszikus életművek marxista igényű méltatására és átértékelésére, mint Petőfi, Móricz Zsigmond, Kaffka Margit, Németh László, Komját Aladár.

Először 1952-ben, majd újabb kiadásban is megjelent Mikszáth Kálmán című monográfiája a magyar realista epika egyik megalapozóját, Ady és Móricz elődjét mutatta föl abban az íróban, akit a polgári kritika a kiegyezés igazolójává, a századvégi állapotokat igenlő idillszerzővé próbált szelidíteni. Király István az új városi irodalom polgári-kispolgári ellenzéki-ségével is szembeállítja a Mikszáthét, és kimutatja, hogy Mikszáth művészi ellenzéki-sége „a nagymúltú magyar történelmi-népi ellenzéki-ségben” gyökeredzett. A műnek ez az aspektusa már előlegezi az Ady-könyvben és Király újabb polemikus írásaiban középpontba kerülő problematikát, hazafiság és forradalmiság korrelációját.

Szellemi életünkben Király István nemcsak tanulmányaival és példaszerű monográfiájával vett részt, hanem pedagógusként is: Budapesten, Szegeden, majd ismét Budapesten ad elő a Bölcsészkaron. Szerkesztőként a Szabad Nép kulturális rovatánál, a Csillagban, majd a Kortársnál tett sokat – nem egyszer zaklatott szellemi-politikai viszonyok között – azért, hogy irodalmunkban ne szakadjon el, hanem szintetizálódjék marxista pártosság és művészi színvonal, helyes etikai-politikai állásfoglalás és esztétikai érték.

Hosszú ideig érlelt nagy műve, a kétkötetes Ady Endre (1970, 1972) revelációt jelentett irodalomtörténet-írásunkban. Az életrajz, a kortörténet, az eszme- és művelődéstörténet, a pályakép és a műelemzés olyan tökéletes komplex egységét valósította meg ebben a munkájában, amelyre alig akad példa a marxista szellemű filológiában. Adynak elsősorban morális és gondolkodói eltökéltségét, értelmiségi mentalitását kívánja – objektíve, önmagában és hozzánk szóló példaként – bemutatni. Ezt a szellemi alkotót azonban nemcsak Ady publicisztikájából és versei közvetlenül felfogható, „tartalmi” üzenetéből vezeti le, hanem a versek komplex elemzése alapján, a művészi, stilisztikai eszközök és a kvantitatíve mérhető hatástényezők lehető teljességének számba vételével. Eközben olyan verselemző módszert dolgoz ki, amely föloldja a szöveggközpontúság és a művön kívüli tényezőkre való kitekintés dichotómiáját, egyaránt körüljárja a műalkotást kívülről és írja le belső rétegződését. E módszer – a hatalmas példaanyag segítségével – azóta megtermékenyítette irodalomtörténészeink, kritikusaik verselemző gyakorlatát, de a középiskolai tanárok, s rajtuk át a tanulók, a jövő potenciális olvasóközönsége verskultúráját is fejlesztette.

Az irodalom morális küldetésének elvszerű hangsúlyozásán kívül Ady kapcsán a népiség fogalmának újrafogalmazására, kategória-rendszerének bővítésére is vállalkozik Király István. Ennek a korábban olykor egyszerűsítve alkalmazott, majd egy idő óta a marxista esztétikában is óvatosan kezelt kategóriának gazdag és árnyalt, világnézeti, stílári, nyelvi és más szempontokat figyelembe vevő leírását adja. Némely merevebb felfogásokkal vitázva bebizonyítja, hogy a népiség fogalmát nem teszi szükségtelenné a (más tartalmú) nemzet és osztály kategóriája.

Ez a tétel – mely voltaképpen már a Mikszáth-könyv alapeszméi közt is szerepelt – éles polemikus hangsúllyal fogalmazódik újjá Király István újabb tanulmányaiban, főként a Hazafiság és internacionalizmus címűben. Ez az írás – alcíme szerint – a szocialista hazafiság és a magyar szabadságharcos hagyományok problémakörét fejt ki, s máig tartó vitát keltett, s az irodalom- és történettudomány képviselőin kívül az érdeklődő nagyközönség széles rétegeit is megmozgatta. Hasonlóképpen fontos fogalmak tisztázásához járult hozzá az ifjúság forradalmiság-igényét, meg az ál-forradalmi irányok vonzásának veszélyét fölismerő, a marxista forradalom-elméletet eredeti gondolatokkal továbbfejlesztő tanulmánya, A mindennapok forradalmisága. S ez önmagában is – függetlenül a vita kimenetelétől – Király István problémaérzékenységét, éles dialektikáját bizonyítja, s főként azt, hogy túllát a szaktudományos berkeken, sokakhoz akar és tud szólni, tudományát az élet szolgálatába állítja. Hazafiság és forradalmiság (1974) című kötetének közvetlenül irodalomtörténeti tárgyú írásait (az Adyról, Móricz örökségéről szólókat) ugyanez az eszmei-politikai hatni akarás különbözteti meg a „belső körön” megmaradó esztétizálástól. Móriczról szólva például a szegénység ábrázolásának elsikkadt értelmét: a munkás szegénység iránti elkötelezettséget emelte a mai irodalom elé eszményül.

Irodalom és társadalom című, 1976-ban megjelent gyűjteményes kötete az előzőkben említett vállalkozások teljes vonatkozás-rendszerét teszi láthatóvá, mérhetővé. Tüzetesen kirajzolódik benne a tudományunk újabb történetével együtt élő, alakító szakember arculata. A mai irodalom és filmművészet kérdéseivel szembesülő tanulmányok és interjúk pedig új és új eredményes kísérletek a szemlélet és ízlés érvényének kiterjesztésére olyan területekre, melyeken az elvi következetesség igényével tájékozódni egyre nehezebb.

E fejleményekkel párhuzamosan az Ady-mű 1912 utáni nagy eseményeinek tanulmányozását is végzi Király István. Ennek során olyan történelmi jelentőségű kérdéseket fejt fel, mint Ady és a monarchia, s olyan kulcsfontosságú verseket világít át, mint az Eltévedt lovas.

Király István egyik szerkesztője volt A magyar irodalom története című háromkötetes kiadványnak, jelenleg pedig főszerkesztőként irányítja a külföldön is nagy visszhangot keltő Világirodalmi lexikon című több kötetre tervezett, hatalmas vállalkozást. A tudósi és a közéleti munka egységének jegyében a pedagógiai tevékenység folytatásán kívül országgyűlési képviselő is lett (eddig két ízben delegálták a Parlamentbe). Legújabb funkciójában, a Szovjet irodalom című folyóirat magyarországi főszerkesztőjeként irodalmunk nemzetközi kapcsolatainak, jelesen a soknemzetiségű szovjet irodalom hazai recepciójának színvonal-emeléséért tesz hasznos gyakorlati szolgálatot.

Király Istvánt tevékenységéért Kossuth- és Állami Díjjal tüntették ki.

Pándi (Kardos) Pál l. tag
Sötér István r. tag
Szabolcsi Miklós r. tag
Tolnai Gábor r. tag

3/a. Csizmadia Ernő levelező tagsági ajánlása, 1973¹⁰
(IV. Agrártudományok Osztálya)

Csizmadia Ernőt, a közgazdaságtudományok doktorát javasoljuk az MTA levelező tagjává megválasztani. Csizmadia Ernő, a közgazdaságtudományok doktora, egyetemi tanár, az MSZMP KB osztályvezető-helyettese, az agrárgazdaságtan kiváló művelője.

Született: 1924. február 10-én, Bején. Egyetemi tanulmányait a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen végezte 1946–1950-ig. Ugyancsak ott tett 1957-ben doktori szigorlatot. Egyetemi tanulmányai alatt 1947-től 1950-ig a József Attila Népi Kollégium titkáráként is tevékenykedett. 1950–1951-ig a Közgazdaságtudományi Egyetemen tanársegéd, majd 1951–1956-ig adjunktus, illetve docens az Agrártudományi Egyetemen. 1957-től 2 éven át az MSZMP Központban dolgozik. Eközben 1960-ban megszerzi a közgazdaságtudományok kandidátusa fokozatot. 1964-ben áthelyezik a Minisztertanács Titkárságára, ahol főosztályvezetőként igen fontos munkakört lát el 1968-ig. Ebben az időben is szoros kapcsolatot tart a Közgazdaságtudományi Egyetemen és 1967-ben egyetemi tanárrá nevezik ki. 1968-ban megválik a Minisztertanács Titkárságától és teljes munkaidejét az egyetemi oktatásnak szenteli és bekapcsolódik a Közgazdaságtudományi Egyetem vezetésébe rektorhelyettesként. Ebben a beosztásban jó lehetősége van az elmélyült tudományos munkásságra és elkészíti doktori értekezését, amelyet 1970-ben sikeresen megvéd. 1971 elején ismét irányító munkakörbe hívják meg és azóta is az MSZMP Központ osztályvezető-helyetteseként felelősségteljes beosztásban dolgozik.

1948 óta tagja a Pártnak és több alkalommal volt alapszervezeti párttitkár és más választott párttisztviselő. Kitüntetései: Szocialista Munkáért Érdemérmert kapott 1956-ban és 1959-ben, Munka Érdemrend arany fokozatát 1969-ben nyerte el.

Tudományos munkássága: az agrárgazdaságtan és a szövetkezetpolitika területén igen jelentős. Nagy szerepe volt a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek, elsősorban a termelőszövetkezetek korszerű termelés-szervezetének kialakításában, a belterjes és sokoldalú fejlesztés alapelveinek tisztázásában, a gazdasági mechanizmus reformja termelőszövetkezeti vonatkozásainak kidolgozásában. Több tanulmányával hozzájárult a munkás-paraszt szövetség új, korszerű értelmezéséhez. Vizsgálta a szövetkezeti parasztság helyzetének és tudatának változását, fejlődését, az egységes szocialista szövetkezeti paraszti osztály kialakulását. Számos tanulmányt írt a mezőgazdasági termelés intenzív irányú fejlesztésének agrárgazdaságtani feltételeiről; a mezőgazdasági ár- és pénzügyi rendszer fő kérdéseiről; az iparosítás és a belterjes mezőgazdasági fejlődés összefüggéseiről.

Első publikációja 1947-ben jelent meg. Azóta számos könyve, tanulmánya látott napvilágot. Könyvei közül különösen jelentős: Két út – két világ (Kossuth, 1962), A gazdasági mechanizmus reformja és a mezőgazdaság (Kossuth, 1967), Gazdasági koncepciók és az élelmiszergazdaság (Közügazdasági és Jogi Kiadó, 1970). Ez a könyv Nívódíjat kapott és a Lengyel Népköztársaságban is kiadták. Most jelent meg: Élelmiszergazdaságunk a hatékonyabb gazdálkodás útján című könyve (Kossuth, 1972). Ezekon kívül több egyetemi tankönyv írásában működött közre társszerzőként.

Tanulmányai főként a Társadalmi Szemlében, Közügazdasági Szemlében, Gazdálkodásban, Acta Economicában, 7 tanulmánya külföldön jelent meg. Közös jellemzőjük az eszmei szilárdság, elméleti igényesség, széles nemzetközi tájékozottság, a hazai valóság alapos ismerete, éles logika, világos, közérthető fogalmazás. Az a törekvés hatja át, hogy ne csak regisztrálja a helyzetet, az eseményeket, hanem utat mutasson és aktívan segítse a mezőgazdasági nagyüzemek gazdasági megszilárdulását, intenzív irányú fejlődését és az egységes szövetkeze-

ti paraszti osztály kialakulását. Több tanulmányával hozzájárult ahhoz, hogy a mezőgazdaság helyét reálisan lehessen megítélni népgazdaságunkban. Mindezek alapján javasoljuk az MTA levelező tagjává választását.

Budapest, 1972, október 19.

dr. Somos András s.k. akadémikus
dr. Láng Géza s.k. akadémikus

3/b. Csizmadia Ernő rendes tagsági ajánlása, 1979¹¹
(IV. Agrártudományok Osztálya)

Csizmadia Ernő 1924-ben, Bején született. Szűkebb szakterülete: agrárgazdaságtan. 1973 óta levelező tag. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Agrárközgazdasági Tanszékének egyetemi tanára és dékánja.

1971–1975 között a Pártközpont Gazdaságpolitikai Osztályán osztályvezető-helyettesként az agrár- és szövetkezet-politika központi irányításában vett részt. 1975 óta a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen egyetemi tanár.

Tudományos munkásságával a felszabadulás óta felnőtt marxista közgazdász nemzedék élvonalába emelkedett. A szakmai közvélemény az agrárközgazdasági elmélet kiváló művelőjeként tartja számon, aki egyúttal a szövetkezetpolitika tudományos megalapozásában is jelentős részt vállalt.

Első publikációi 1947-ben jelentek meg, amelyekben a földreform megvalósításával kialakuló új viszonyokat elemezte a mezőgazdaságban. Később a szocialista mezőgazdaságban, majd az egész élelmiszertermelésben kibontakozó változások, új folyamatok képezték kutatása tárgyát. E téren végzett munkássága széles körben elismert. Nagy szerepe volt a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek, elsősorban a termelőség-szövetkezetek belterjes és sokoldalú fejlesztése alapelveinek tisztázásában, a mechanizmus reform sajátos termelőség-szövetkezeti intézkedéseinek tudományos megalapozásában. Ebből a tárgykörből két könyve jelent meg a Kossuth Könyvkiadónál és több tudományos publikációja a Társadalmi Szemlében, valamint a Közgazdasági Szemlében és más folyóiratokban.

Az elsők között hívta fel a figyelmet a mezőgazdaság iparosodására, ennek gazdasági és társadalmi következményeire. Tudományos kutatásait az utóbbi években már ezekre a kérdésekre, főleg az élelmiszertermelésben kibontakozó integráció vizsgálatára összpontosította. Eredményeit a központi irányító szervek a gyakorlati munkában is hasznosították.

Kísérletet tett az agrár-ipari fejlődés törvényszerűségeinek a feltárására, illetve erre építve az élelmiszertermelés gazdaságtana tudományos alapjainak a lerakására. Ez a munkássága jelentős hazai és egyben nemzetközi érdeklődést keltett. „Bevezetés az élelmiszergazdaságtanba” című művét tankönyvként használják. Másik művét – amely egyúttal nivódíjban részesült – a Lengyel Népköztársaságban is kiadták. Az Akadémiai Kiadó által angol nyelven megjelentetett könyve szintén széles körű érdeklődést és kedvező visszhangot váltott ki.

Határozott, jó szervező készségű, kezdeményező vezető. Tevékenységében az elmélet és a gyakorlat szorosan egybekapcsolódik. Kutatásaiban mindig azok az elméleti kérdések és feladatok álltak előtérben, amelyek egyúttal a legégetőbb gyakorlati problémák megoldását szolgálták.

Gyakorlati tevékenységével ezek megvalósítását közvetlenül is elősegítette. Ez azért vált lehetővé, mert hosszabb ideig dolgozott vezető beosztásban a központi irányító szervezetben.

Hosszú ideje – megszakításokkal mintegy három évtizede – végez egyetemi oktató és nevelő munkát: dolgozott a Mezőgazdasági Akadémián, az Agrártudományi Egyetemen és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen, ahol jelenleg is oktat. Számos egyetemi jegyzet szerzője, illetve társszerzője. Közülük jelentősebbek: „Agrárgazdaságtan”, „Agrárpolitika”, „Szövetkezeti politika”. Az egyetemi hallgatók tanításával egyidőben a szakmai továbbképzésben és vezető-utánpótlás képzésben is részt vesz. Kezdetől fogva tevékenykedik a tudományos utánpótlás nevelésében és a tudományos minősítésben. Kilenc évig volt az agrárökonómiai szakbizottság elnöke, hat évig pedig a TMB tagja. Több aspiránsa sikeresen védett, közülük néhányan kiemelkedő eredményeket értek el.

Tudományos szervező és társadalmi tevékenysége ugyancsak széleskörű. 1976 óta osztályelnök-helyettes az Akadémia IV. Osztályán. Az egyetemen is jelentős tudományos szervezői munkát végez. Ezen kívül több tudományos, illetve társadalmi bizottság tagja vagy vezetője. Az akadémiai bizottságokon kívül jelentősebb társadalmi megbízatásai a következők: az OM Közgazdasági Szakbizottságának vezetője, a Közgazdasági Szemle és az Acta Oeconomica szerkesztőbizottságának tagja, a Szövetkezeti Tudományos Tanács és az agrárpolitikánk tudományos megalapozását szolgáló kutatásokat koordináló bizottság tagja.

Harminc éve párttag. Pártvezetőségi tagként, párttitkárként hosszabb ideig dolgozott. Kítüntetései: Szocialista Munkáért Érdemremet kapott 1956-ban és 1959-ben. A Munka Érdemrend arany fokozatát 1969-ben nyerte el.

Mindezek alapján javasoljuk az MTA rendes tagjává történő megválasztását.

Budapest, 1978. november

Dr. Somos András akadémikus
Dr. Tamássy István akadémikus
Dr. Kurnik Ernő akadémikus

4/a. Szabó Gábor levelező tagsági ajánlása, 1973¹²
(VIII. Biológiai Tudományok Osztálya)

Alulírottak az Akadémia levelező tagságára ajánljuk Dr. Szabó Gábor egyetemi tanárt, a tudományok doktorát.

Dr. Szabó Gábor 1927-ben született Sárospatakon, édesapja orvos volt. Iskoláit a sárospataki ref. gimnáziumban kitűnő eredménnyel végezte. Egyetemi tanulmányait a Debreceni Orvostudományi Egyetemen 1951-ben summa cum laude minősítéssel fejezte be. Még hallgató korában a DOTE Gyógyszertani Intézetében Vályi Nagy Tibor mellett kezdte el kutatói pályáját, ugyanitt lett aspiráns 1951-ben. Részt vett a KOKI Antibiotikum Osztályának megszervezésében és fejlesztésében. 1959-ben egyetemi docensnek nevezték ki. 1960 óta oktatja az orvosi biológiát, 1963-ban egyetemi tanárrá nevezték ki. 1963–66 években az Egyetem oktatási rektorhelyettese volt. Kandidátusi disszertációját 1956-ban védte meg mikrobiális genetikai témakörből. Doktori disszertációját pedig 1971-ben védte meg ugyanabból a témakörből.

Dr. Szabó Gábor széles körű társadalmi tevékenységet is kifejt. Rektorhelyettesi funkcióján kívül a múltban és a jelenben is számos akadémiai, minisztériumi és egyetemi bizottság tagja, 1945-ben lépett be a MKP-be, jelenleg az MSZMP tagja. 1965-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki.

Dr. Szabó Gábor fontosabb kutatási törekvései és eredményei: főleg az új antibiotikumok izolálása és előállítása, az antibiotikumok hatásmódja, az antibiotikumok elleni rezisztencia kialakulásának módja, az antibiotikumok természetben betöltött biológiai szerepének vizsgálata, az antibiotikumokat termelő mikroorganizmusok rendszertana, valamint más mikroorganizmusok biokémiája, genetikája és citomorfológiája problémakörben folytak. Kandidátusi disszertációjában egy gyakorlati kérdés elvi alapjait vizsgálta. Hogyan alakul ki egy mikroorganizmus új tulajdonsága, a genetikai törvényszerűségek hogyan hasznosíthatók az antibiotikumok termelésének területén. Eredményeiről részben önállóan, részben munkatársakkal 74 közleményt jelentett meg, ill. jelentős számban tartott előadást hazai, valamint nemzetközi tudományos szimpóziumokon és kongresszusokon.

Az általános mikrobiológia, genetika vizsgálatokból nőtt ki az általa vezetett Biológiai Intézet kutatási profilja, amelynek során a differenciálódás biokémiai genetikai szabályozását vizsgálják az utóbbi 5-9 évben. A molekuláris biológiai szemléletű kutatáshoz sikerült olyan kutatócsoportot létrehozni, amelyben a citomorfológiai, biokémiai, biofizikai és genetikai szemlélet és módszertan egyidőben szolgálják a kutatási célok elérését.

Az orvostanhallgatók számára 1963 óta három genetika, ill. biológia jegyzetet írt, 1970-ben jelent meg társszerzőként írt Orvosi biológia című tankönyve, ezen kívül két könyvrészlete szolgálta az orvosok továbbképzését. 1964-ben 3 hónapos humángenetikai képzésen vett részt Koppenhágában, amelynek stimulálására 1966-ban a WHO támogatásával hazai és külföldi előadókkal tartott angol nyelvű kéthetes bentlakásos tanfolyamot kezdeményezett és szervezett a magyar szakemberek továbbképzésére. Tagja a Magyar Mikrobiológiai, Biokémiai, Farmakológiai Társaságnak, valamint a Society of General Microbiology-nak. A M. Farmakológiai Társaság Elnökségének tagja, vezeti ezen társaság Kemoterápiai szekcióját. Tagja a MTA Genetikai Bizottságának, valamint a TMB Elméleti Orvosi Szakbizottságának, valamint több egyetemi bizottságnak. A FEBS 1969. évi kongresszusán a differenciálódással foglalkozó szekció egyik üléslelőnöke volt, 1968-ban a Streptomyces genetikájával foglalkozó dubrovnikai nemzetközi szimpóziumon az új szimpózium szervezőbizottsági tagjává választották.

Tanulmányúton a Szovjetunióban két alkalommal volt egy-egy hónapig. Prof. Gauze, ill. prof. Alichanján intézetében antibiotikum és genetikai kutatásokat végzett. 1959-ben Cambridge-ben fél éven át prof. Gale intézetében az in vitro es in vivo történő enzimműködést befolyásoló tényezőket vizsgálta.

Több nemzetközi kongresszus, szimpózium előadójaként módja volt a biokémiai genetika és antibiotikum kutatás vezető kutatóival kapcsolatba lépni, velük nézeteket cserélni. E kapcsolatokat gyümölcsözően értékesíti, munkájában és munkatársai tanulmányútjának szervezésében.

1963-ban történt egyetemi tanárrá való kinevezése óta megszervezte a DOTE Biológiai Intézetét. Munkatársaival a hazai molekuláris genetikai kutatások felkészült munkacsoportját hozta létre.

A doktori fokozatot 1971-ben „A streptomycetes griseus differenciálódását befolyásoló anyag izolálása és hatásmódjának tanulmányozása” című értekezésével nyerte el.

1971 augusztusától 1972 augusztusáig egyéves tanulmányúton volt a New York-i Rockefeller Egyetemen Tatum professzor laboratóriumában. Ebben az időszakban bakteriális rendszernél magasabb rendű eukaryótán sikerült kimutatni a DNS-el történő genetikai transzformációt, és azt, hogy az újonnan bevitt ágens a meiosis folyamata során eliminálódik.

Dr. Ádám György s.k. egyetemi tanár, az MTA lev. tagja
Dr. Krompecher István s.k. egyetemi tanár (Debrecen), az MTA lev. tagja

4/b. Szabó Gábor rendes tagsági ajánlása, 1982¹³
(VIII. Biológiai Tudományok Osztálya)

Akadémiai rendes tagságra történő ajánlás.

Dr. Szabó Gábor egyetemi tanárt, a DOTE Biológiai Intézetének igazgatóját az MTA levelező tagjává 1973-ban választotta, a biológia, a mikrobiális genetika terén elért eredményes munkássága alapján.

Kísérleti objektumként az általa vezetett munkacsoportokban az iparilag jelentős Streptomyces, ill. a genetikai tanulmányokra kiválóan alkalmas Neurospora crassa törzsek szolgálnak. 1971–72-ben a Nobel-díjas E. L. Tatum biokémiai genetikai laboratóriumában vele és N. C. Mishra-val a magasabbrendű, ún. eukaryota szervezetek DNS-sel történő genetikai transzformációját kezdték el vizsgálni és elsőként igazolták ennek lehetőségét Neurospora crassa-ban. Későbbiek során munkatársaival meghatározta azokat a kísérleti feltételeket, amelyek a genetikai transzformáció sikeres megvalósítását reprodukálhatóvá tették. A sejtekbe kívülről bejuttatott DNS által létrehozott új tulajdonság utódokba történő átadását vizsgálta asexuális és sexuális szaporodás során. Kimutatta, hogy a genetikai transzformációval létrehozott új tulajdonság sexuális reprodukcióban gyakran a klasszikus mendeli arányoktól eltérő arányban jelenik meg az utódokban. A jelenség analízise a transzformáló DNS nem kívánatos mellékhatásának lehetőségére hívják fel a figyelmet. Az öröklődési anomália keletkezésének magyarázatára modellt dolgoztak ki. Új, a nagymolekulájú DNS felvételét stimuláló specifikus faktort találtak és írtak le N. crassa sejttel nélküli variánsa fermentlevegében. Ezen makromolekula tiszta formában való előállítását megkezdték.

A Streptomyces törzsek differenciálódását tanulmányozva munkatársaival egységes formában izolálták az általuk C faktornak nevezett hatóanyagot. Termelődését és hatásmódját tanulmányozva a differenciálódás szabályozásának új munkahipotézisét dolgozták ki.

A fonális gombák és a Streptomycesek fejlődésének szabályozása terén elért eredményeik az antibiotikum termelés fokozása, új antibiotikumok előállítása, antibiotikum termelő gombák genetikai átalakítása szempontjából is jelentősek.

Eredményeiről számos nemzetközi konferencián tartott előadást, volt felkért üléslelőnök. 1985-re az Európai Mikrobiológiai Társaságok Szövetségének vezetősége felkérte, hogy Debrecenben szervezzenek a Streptomycesek és az antibiotikumképzés témakörében nemzetközi konferenciát. Mint a szervezőbizottság elnöke 1976-ban nemzetközi klinikai genetikai szimpóziumot rendezett, amelynek előadásait az Excerpta Medica külön kötetében jelentette meg. Elnöke volt az 1981-ben Budapesten az European Environmental Mutagen Society által rendezett nemzetközi konferencia szervezőbizottságának.

Sikeres előadó körúton számos egyetemen tartott előadást és szemináriumot, 1977-ben Indiában és 1979-ben az USA-ban. 1973 óta több mint 50 idegen nyelvű és magyar közleményt írt munkatársaival, – összes közleményeinek száma: 139.

Elnöke a Magyar Humángenetikai Társaságnak, tagja a Magyar Farmakológiai Társaság vezetőségének és számos magyar tudományos társaságnak. A Society for General Microbiology (Great Britain) tagja. A Lengyel Orvosi Társaság 1977-ben tiszteleti tagjává választotta. Az Acta Biol. Acad. Sci. Hung. és az Actinomycetes and related organisms (USA) szerkesztőbizottságának tagja. A Debreceni Akadémiai Bizottság (DAB) alelnöke. A TMB elméleti orvosi szakbizottságának tagja. Az Orvosi biológia c. egyetemi tankönyv társszerzője, az első magyar egyetemi orvosi genetika jegyzet szerzője, ill. a klinikai genetika jegyzet szerkesztője. A klinikai genetikai oktatás és továbbképzés egyik első kezdeményezője hazánkban. Az orvosképzés, egyetemi képzési reformtörekvések szakembere,

szakértői tevékenységét a WHO is igénybe vette. 1973–79 között a DOTE rektora volt. 1980-ban a Hajdu-Bihar megyei pártbizottság tagjává választotta, az MSZMP XII. kongresszuson küldött, az elnökség tagja. 1976-ban a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntették ki.

Mindezek alapján ajánljuk megválasztását a MTA rendes tagjává.

Dr. Ádám György, a MTA r. tagja
Dr. Szabolcsi Gertrud, a MTA r. tagja

5/a. Makkai László levelező tagsági ajánlása, 1985¹⁴

(II. Filozófiai és Történettudományok Osztálya)

Makkai László Kolozsváron született 1914-ben. Szűkebb szakterülete: gazdaságtörténet, művelődéstörténet. A történelemtudomány doktora fokozatot 1970-ben nyerte el. Az MTA Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója, a debreceni református teológia professzora.

Makkai László a felszabadulás előtt kezdte meg történetírói tevékenységét, mely akkoriban elsősorban Erdély történetére koncentrált. Ebben a témakörben fontos forráskiadványt publikált, és elkészítette Erdély összefoglaló történetét.

A felszabadulás után mint a Történettudományi Intézet munkatársa, kezdettől fogva igen aktívan bekapcsolódott az intézet tudományos tevékenységébe. Eleinte a 16–17. századi témakörben, főleg eszmetörténeti kérdéseken dolgozott, és kutatómunkája a magyar puritanizmus angol kapcsolataira és a puritán vallási mozgalom mögötti társadalmi, politikai háttér kimutatására irányult. Munkáiban a mezővárosok antifeudális küzdelmeinek vallási ideológiája állt előtérben. Nagy szerepe volt a korszak angol történetének újszerű bemutatásában is.

A későbbiekben mindinkább a 17. századi gazdaságtörténet és a parasztmozgalmak keltették fel érdeklődését; értékes forráskiadványokat bocsátott közre (Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai); a paraszti és majorsági mezőgazdasági termelés terén és más gazdaságtörténeti problémákban is lényeges elméleti és feldolgozó tevékenységet fejtett ki. Egyike lett az egyetemi tankönyv társszerzőinek, és elkészítette az idegen nyelvű magyar történet megfelelő részeit is.

Makkai László sokoldalú érdeklődése felöleli a technikatörténet területét is, ahol az anyagi kultúra történetének és a termelőerők fejlődésének kutatásában nemzetközileg is figyelemre méltó eredményeket ért el. Tudományos munkája az utóbbi időben a kora középkorra is kiterjed, s ez igen érdekes szempontok megfogalmazásához vezetett el a feudalizmus európai jellegzetességeinek témájában.

Sokoldalú tevékenységet fejtett ki az elmúlt években Bethlen Gábor munkásságának és korszakának tudományos feltárásában, a Bethlen Gábor-évforduló körüli tudományos kiadványok, s a korszak új, modern értékelésének kialakításában. Elkészítette a Magyarország története 10 kötetben c. sorozat III. kötete társadalom-, gazdaság- és művelődéstörténeti fejezeteinek jelentős részét.

Makkai László tudományos tevékenysége tehát rendkívül sokoldalú, gazdag. Megtalálhatók benne a forráskiadványoktól a feldolgozáson át a kimondottan teoretikus jellegű megközelítések és tanulmányok eredményei is. Óriási anyagtudás, nagy nemzetközi ismeretek és kimondottan éles elméleti érzék jellemzi működését, amelyben a marxista elméletnek és

módszernek fontos szerepe van. Tudományos tevékenysége nemzetközileg is igen elismert. A nemzetközi irodalomban munkásságát a magyar történetírás legértékesebb eredményei között tartják számon. A történettudomány kollektív munkálataiban, rendezvényeiben való aktív részvétel, lankadatlan, hatalmas munkabírás, az elméleti és új kérdések, módszertani problémák iránti változatlan nyitottság jellemzi.

Alkotó erejének teljes birtokában van, a magyar történettudománynak itthon és külföldön is egyik reprezentáns alakja. A Magyar Történelmi Társulat elnöke. Az 1982-ben Budapesten rendezett Nemzetközi Gazdaságtörténeti Kongresszus egyik magyar főelőadója volt.

Mindezek alapján javasoljuk az Akadémia Filozófiai és Történettudományok Osztályának Makkai László akadémiai levelező taggá való megválasztását.

Berend T. Iván r. tag
Pach Zsigmond Pál r. tag

5/b. Makkai László rendes tagsági ajánlása, 1987¹⁵

(II. Filozófiai és Történettudományok Osztálya)

Makkai László. Születési hely: Kolozsvár, év: 1914. Szűkebb szakterülete: gazdaságtörténet. Akadémiai levelező tagságának kelte: 1985. Jelenlegi munkahelye: MTA Történettudományi Intézet. Beosztása: tudományos tanácsadó.

Makkai László, az MTA levelező tagja, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója, a debreceni Református Teológia professzora, a felszabadulás előtt kezdte meg történetírói tevékenységét, mely ebben a korban elsősorban Erdély történetére koncentrált. Ebben a témakörben számos lényeges forráskiadványt publikált, és elkészítette Erdély összefoglaló történetét.

A felszabadulás után, mint az intézet munkatársa kezdettől fogva igen aktívan bekapcsolódott az intézet tudományos tevékenységébe. Eleinte a 16–17. századi témakörben, főleg eszmetörténeti kérdéseken dolgozott, és tudományos tevékenysége a magyar puritanizmus angol kapcsolataira és a puritán vallási mozgalom mögötti társadalmi, politikai háttér kimutatására irányult. Munkáiban elsősorban a mezővárosok antifeudális küzdelmeinek vallási ideológiája állt előtérben. Nagy szerepe volt a korszak angol történetének újszerű bemutatásában is.

A későbbiekben mindinkább a 17. századi gazdaságtörténet és a parasztmozgalmak keltették fel érdeklődését; értékes forráskiadványokat bocsátott közre (Rákóczi György birtokainak gazdasági adatai), a paraszti és majorsági mezőgazdasági termelés területén és a korszak gazdaságtörténeti vonatkozásában is lényeges elméleti és feldolgozó tevékenységet fejtett ki. Egyike lett az egyetemi tankönyv társszerzőinek és elkészítette az idegen nyelvű magyar történet megfelelő részeit is.

Makkai László sokoldalú érdeklődése újabban kiterjed a technikatörténet területére is, ahol az anyagi kultúra történetének és a termelőerők fejlődésének kutatásában nemzetközileg is figyelemre méltó eredményeket ért el. Tudományos tevékenysége az utóbbi időben a kora középkorra is kiterjed, s ez igen érdekes szempontok megfogalmazásához vezetett el a feudalizmus európai jellegzetességeinek témájában.

Sokoldalú tevékenységet fejtett ki az elmúlt években Bethlen Gábor munkásságának és korszakának tudományos feltárásában, a Bethlen Gábor-évforduló körüli tudományos kiadványok, s a korszak új, modern értékelésének megteremtésében.

Elkészítette a Magyarország története c. kiadvány új, 16–17. századi fejezeteinek – mindenekelőtt – társadalom-, gazdaság- és művelődéstörténeti részeit.

Makkai László tudományos tevékenysége tehát rendkívül sokoldalú, gazdag. Megtalálhatók benne a forráskiadványtól a feldolgozáson át a kimondottan teoretikus jellegű megközelítések és tanulmányok eredményei is. Óriási anyagtudás, nagy nemzetközi ismeretek és kimondottan éles elméleti érzék jellemzi működését, amelyben a marxista elméletnek és módszernek nagy szerepe van. Tudományos tevékenysége nemzetközileg is igen elismert. A nemzetközi irodalomban munkásságát a magyar történetírás egyik legértékesebb eredményeként tartják nyilván. A történettudomány kollektív munkálataiban, rendezvényeiben való aktív részvétel, szünni nem akaró, hatalmas munkabírás, az elméleti és új kérdések, módszertani kérdések iránti változatlan nyitottság jellemzi. Az 1982-ben Budapesten rendezett Nemzetközi Gazdaságtörténeti Kongresszus magyar főelőadója volt.

Tagtársunk 1985-ben – méltánytalanul későn – lett Akadémiánk levelező tagja. E rövid időn belül történő rendes taggá ajánlását mindenekelőtt ez indokolja, továbbá az, hogy alkotó erejének még teljes birtokában van, a magyar történettudománynak itthon és külföldön is egyik legrepresentatívabb alakja.

Mindezek alapján javasoljuk az Akadémia Filozófiai és Történettudományok Osztálya részéről Makkai László akadémiai rendes taggá való megválasztását.

Pach Zsigmond Pál s.k. az MTA rendes tagja

Ránki György s.k. az MTA rendes tagja

Székely György s.k. az MTA rendes tagja

6/a. Kőrös Endre levelező tagsági ajánlása, 1990¹⁶

(VII. Kémiai Tudományok Osztálya)

Kőrös Endre Győrött született 1927-ben. Fő kutatási területei a koordinációs kémia és az oszcillációs reakciók mechanizmusa. Jelenleg az ELTE Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszékének egyetemi tanára. A kémiai tudomány doktora fokozatot 1966-ban szerezte meg az izotópcserreakciók kinetikája és mechanizmusa témakörében írt értekezésével. Elnyerte a brnói Purkyně Egyetem Aranyérmét és a Buzágh Aladár-díjat.

1979–89 között 39 közleménye jelent meg külföldi és nemzetközi folyóiratokban és 15 közleménye hazai folyóiratokban. Publikációira más kutatóktól több mint 1200 hivatkozást kapott, egyik közleménye (J. Am. Chem. Soc. 94, 1972, 8649) több mint 400 hivatkozással „Citation Classic” minősítést nyert el. Két könyve közül az egyik angol és japán nyelven is megjelent. Vendégprofesszorként tartott előadássorozatokat a Kyushu Egyetemen és a Max Planck Institut für Strahlenchemie-ben; 1974 óta mind a 14 jelentős, az oszcilláló rendszerekkel foglalkozó konferenciának meghívott előadója volt. Legjelentősebb tudományos eredményeit az oszcilláló kémiai reakciók vizsgálata terén érte el; szerzőtársaival elsőként írta le egy oszcilláló kémiai reakció, a katalizált bromátoszcilláció részletes mechanizmusát, amelyet azóta Field–Kőrös–Noyes (FKN) mechanizmusnak nevez az irodalom. Az utóbbi évek fontosabb eredményei a nem-katalizált bromát oszcillátorok felfedezése (Nature 273, 1978, 371; J. Phys. Chem. 83, 1979, 3056), a kémiai szabályzás tisztázása (J. Am. Chem.

Soc. 107, 1985, 4780) és az oszcilláló rendszerek érzékenység analízise (Int. J. Chem. Kin. 19, 1987, 35, 435).

Markó László r. tag

Szabó Zoltán Gábor r. tag

Hargittai István I. tag

Beck Mihály r. tag

Görög Sándor r. tag

Nagy Ferenc r. tag

6/b. Kőrös Endre rendes tagsági ajánlása, 1993¹⁷

(VII. Kémiai Tudományok Osztálya)

Kőrös Endre 1927-ben, Győrött született. Szűkebb szakterülete a fizikai és szervetlen kémia. 1990-ben lett az MTA levelező tagja. Jelenleg az ELTE szervetlen és analitikai kémia tanszékének egyetemi tanára. Tudományos kitüntetései: Széchenyi-díj 1990, Winkler Lajos-díj 1990, Buzágh Aladár-díj 1982, Purkinje Egyetem aranyérme 1979.

Kőrös Endre tudományos munkássága, mint már 1990. évi levelező tagsági ajánlásából is kiderült, számos fontos, nemzetközi elismertségnek örvendő eredményre vezetett. Ezek legjelentősebbje az oszcillációs reakciók mechanizmusa számos vonatkozásának tisztázása, több új oszcillációs reakció felfedezése. Újabb vizsgálatai közül különösen jelentősek a BZ reakcióban az ezüst ionok inhibíciós hatásának, valamint a nem-katalizált bromátos oszcillációs reakciók jodidionos inhibíciója mechanizmusának tisztázására irányuló kutatásai. Igen fontosak a nyom-elemek biológiai hatásainak tisztázására irányuló vizsgálatai is. Továbbra is rendszeresen hívják jelentős nemzetközi konferenciákra plenáris előadás tartására. Nemcsak az utóbbi két évben elért eredményei rendkívül jelentősek, hanem iskolateremtő tudományos munkásságának egésze.

Beck Mihály r. tag

Pungor Ernő r. tag

Markó László r. tag

Medzihradszky Kálmán r. tag

Szabó Zoltán Gábor r. tag

7/a. Fésüs László levelező tagsági ajánlása, 1998¹⁸

(VIII. Biológiai Tudományok Osztálya)

Fésüs László 1947-ben Hernádnémetiben született. Szakterülete: sejtbiológia és biokémia, az apoptózis molekuláris mechanizmusa. A biológiai tudomány doktora, 1988. A Debreceni Orvostudományi Egyetem Biokémiai Intézet igazgató egyetemi tanára, tudományos rektorhelyettes.

1972-ben szerzett orvosi diplomát a Debreceni Orvostudományi Egyetemen. A DOTE Kórélettani Intézetében Muszbek László mellett eltöltött diákkörös, majd pályakezdő éveit

alatt az immunreakciók mediator anyagainak molekuláris szintű hatásmechanizmusával foglalkozott; elsőként mutatta ki a trombocita aktiváló faktor (PAF) meghatározó szerepét IgE-közvetített, az alvadási és a fibrinolitikus rendszer aktiválását eredményező *in vivo* immunreakciókban (Clin. Exp. Immunoi. 27, 512, 1977). 1978-ban ebben a témakörben védte meg kandidátusi értekezését. Ezt követően tudományos érdeklődése egyértelműen a sejtbiológia legáltalánosabb kérdéseire irányult. Az USA Nemzeti Egészségügyi Kutatóintézetében (NIH) eltöltött tanulmányút során került inspiráló, egész pályafutását meghatározó szakmai kapcsolatba Laki Kálmánnal, a Szent-Györgyi iskola egyik legendás alakjával. Közös munkáik vezettek a fehérjéket kovalensen keresztkötő szöveti transzglutamináz sejtbiológiai funkciójának vizsgálatához, kezdetben az enzimfehérje szerkezete, szubsztrátjai, majd génje, végül a természetes sejthalálban, az apoptózisban játszott szerepe vizsgálatához. 1983–85 között a Szent-Györgyi Albert irányította National Foundation for Cancer Research NIH-beli laboratóriumát vezette. Hazatérése után itthon alakított munkacsoportot, amely az évek során jelentős eredményekkel járul hozzá a természetes sejthalál kutatásokhoz. Közös projektek, nemzetközi források segítségével amerikai, francia, olasz, osztrák, svájci laboratóriumokkal épített ki igen eredményes szakmai együttműködést.

Nevéhez és az általa irányított munkacsoport tevékenységéhez köthető általános sejtbiológiai jelentőségű eredmények közül az alábbiak emelhetők ki:

- Antitestekkel végzett vizsgálatai az enzim aktiválódása során bekövetkező jelentős fehérjeszerkezeti változásokat mutattak ki (Biochemistry 16, 4016, 1977);
- Bizonyította, hogy az intracelluláris szöveti transzglutamináz extracelluláris környezetben is működhet β_2 -mikroglobulint, illetve fibronektint, kollagént használva szubsztrátként (J. Cell Biol. Eur. J. Biochem. 154, 371, 1986);
- Fehérjék új poszttranszlációs módosítását, γ -glutamilhisztamin oldallánc képződését írta le sejtekben (J. Biol. Chem. 260, 13771, 1985);
- Megállapította, hogy a szöveti transzglutamináz indukálódik és aktiválódik a természetes sejthalál, az apoptózis molekuláris történései során (FEBS Letts. 224, 104, 1987., FEBS Letts. 25, 150, 1989, Eur. J. Cell Biol. 70, 125, 1996, FEBS Letts. 404, 307, 1996);
- A jelenleg a kutatók rendelkezésére álló legpontosabb mikroanalitikai módszert dolgozta ki a transzglutaminázok által létrehozott ϵ -(γ -glutamil)lysine keresztkötés mérésére (Anal. Biochem. 186, 135, 1990), ennek segítségével egy sor biológiai struktúrában mutatott ki munkatársaival ilyen keresztkötést BBA, 1073, 268, 1991., Neuroscience 43, 331, 1991., Lab. Invest, J. Biol. Chem., 267, 25648, 1992);
- Bizonyította, hogy a vérkeringésben ϵ -(γ -glutamil)lysine izodipeptide található első-sorban az elhaló sejtekben keresztkötött fehérjék *in vivo* emésztésének eredményeként (FEBS Letts. Thrombos. Haemost. 67, 60, 1992); az izodipeptid koncentrációja fokozott sejtelhalás következtében jelentősen megnő (Proc. Natl. Acad. Sci., 93, 11057, 1996);
- Transzfekciós és antiszensz oligonukletid kísérletei azt mutatták, hogy az aktív transzglutamináz enzim szerepe bizonyos sejtípusokban a sejtek elhalásának okozója, más sejtekben a létrehozott fehérjepolimerek hozzájárulnak az elhaló sejtek integritása megőrzéséhez (J. Cell Biol. Cell Death and Differ. 4, 463, 1997);
- Retinsav receptorokat klónozott, a retinsav gamma receptora által közvetített új apoptózis útvonalat írt le (BBRC, 179, 32, 1991., Mol. Pharmacol. 51, 972, 1997, Mol. Cell Biol. 15, 3540, 1995);
- Olyan új, az elhaló sejtekbe is bejutó mesterséges amin szubsztrátot készített, amelynek segítségével kimutatták, hogy az F aktin és a retinoblaszóma fehérje a transzglutamináz elsődleges szubsztrátjai apoptózis során (J. Biol. Chem. 272, 20577, 1997).

Eddig megjelent 6 könyvrészletének és közel 90 közleményének (amelyek 95%-át itthonról publikálta) összesített impakt faktora megközelíti a 300-at, az azokra fellelt hivatkozások száma (önidézetek nélkül) több kb. 1600.

Meghívott előadó és/vagy felkért szimpózium szervező többek között a montreáli sejtbiológiai, a budapesti immunológus világtalálkozókon, két ízben az európai sejtbiológusok kongresszusán, háromszor FEBS Meeting-en, kétszer Gordon konferencián, egy ízben Cold Spring Harbor Laboratory konferencián, az International Union of Biochemistry and Molecular Biology 1994. évi világtalálkozásán, a XXXIII. élettani világtalálkozásán (1997), az 1997. évi budapesti stressz világtalálkozásán, több nemzetközi apoptózis konferencián és tanfolyamon. Egyik kezdeményezője és elindítója a Cell Death and Differentiation címmel 1994-ben indult új folyóiratnak, amely az első három éve alatt 4,25-ös impakt faktort ért el. Amerikai kollégáival 1987-ben indítja el a Transzglutaminases and Protein Crosslinking Reactions nemzetközi konferenciasorozatot, amelyet eddig 5 alkalommal rendeztek meg; az általa Debrecenben 1994-ben rendezett 4. konferencián 17 ország több mint 100 kutatója számolt be eredményeiről. Tagja és alelnöke az Európai Sejtbiológus Társaságnak (ECBO), több európai tudományos kutatási network-nek, egyik alapítója és 1997-től választott elnöke a European Cell Death Organization-nek (ECDO). A Magyar Biológiai Társaság Sejt- és Fejlődésbiológiai Szakosztálya vezetőségének 1986-tól tagja, 1993-ban és 1997-ben elnöke, a Magyar Biokémiai Egyesület vezetőségének 1981-től tagja, az MTA Biokémiai és Molekuláris Biológiai Bizottságának 1990-től tagja, a Sejt- és Fejlődésbiológiai Bizottságának 1990-től a titkára, 1997-től elnöke. Több hazai sejtbiológiai és biokémiai konferencia szervezője, a molekuláris élettudományokban dolgozó doktorandusz hallgatók számára először 1996-ban megvalósult, igen sikeres debreceni konferenciasorozat szervezője. Szerkesztőbizottsági tag hazai (Biokémia) és nemzetközi (Clinical Chemistry and Enzymology Communications, Cell Death and Differentiation) szakmai folyóiratokban. A Magyar Biokémiai Egyesület 1997-ben ítélte oda számára legmagasabb tudományos kitüntetését, a Tankó Béla Díjat. Elnyerte a Szent-Györgyi Albert Díjat (1996).

A nemzetközi szinten kiemelkedő és eredményes kutatómunka mellett az egyetemi oktatás teljesíti ki Fésüs László szakmai tevékenységét. Több mint 25 éve oktat különböző egyetemi intézetekben. 1993 óta a DOTE Biokémiai Intézet tanszékvezető egyetemi tanára. 1994-ben kollégáival közösen írt sejt- és molekuláris biológiai alapszemléletű biokémiai tankönyvet jelentetett meg magyar és angol nyelven; az 1996-ban elkészült kiadás már POTE és SZOTE közös kiadványa. 1992-ben indította el a Debreceni Universitas keretében a DOTE, KLTE és DATE FEFA által támogatott, közös molekuláris biológiai oktatási programját, amelynek meghatározó eleme 4 új szakág (biokémikus, genetikus, mikrobiológus, orvosbiológus) hazai meghonosítása. Az első évfolyam hallgatói 1996-ban kaptak molekuláris biológus diplomát. Nagy hangsúlyt helyez diákkörösök nevelésére; hallgató tanítványai eddig közel 30 pályaművet, közleményt írtak, közülük hárman nyerték el a Pro Scientia aranyérmét, többen ma is munkacsoportjában dolgoznak. A TDK Országos Elnöksége 1993-ban a „Témavezető Mester” címmel ruházta föl. Sejt és Molekuláris Biológia címmel 1993-ban akkreditált PhD programot vezet, ennek keretében jelenleg 18 PhD hallgató készül különböző tanszékeken tudományos pályára. Eddig 8 tanítványa nyert el vezetésével tudományos fokozatot, tanítványai dolgoznak az oxfordi, a berni, a Harvard egyetemen, az NIH-ban, a Pasteur és a Salk intézetekben. Vendégprofesszora a houstoni és a római egyetemeknek. 1994-ben a művelődési és közoktatási miniszter a Magyar Felsőoktatásért Emlékplakett-tel tüntette ki. Irányításával készült el a véglegesen várhatóan 2000-ben létrejövő integrált Debreceni Egyetem intézményi fejlesztési terve, illetve ezen belül vezeti a Világbank támogatásával Debrecenben megvalósuló új Élettudományi Épület tervezési és megvalósítási folyamatát.

A DOTE tudományos rektorhelyettese és Doktori Tanácsának elnöke 1995-től. Ebben a minőségében is sokat tett és tesz a tudományos értékrend megszilárdításáért, az itthon végzett eredményes kutatómunka megbecsüléséért. Irányításával zajlott a DOTE „kiváló” minősítéssel zárult akkreditációs eljárása, valamint a DOTE 2000-ig szóló tudományos stratégiai terve. Tagja az Országos Akkreditációs Bizottság Biológia Szakbizottságának 1994 és 1997 között, illetve a POTE és SZOTE akkreditációs látogató bizottságának. Az MTA Biológiai Tudományok Osztálya tanácskozó tagja 1993-tól, az Osztály választott képviselője az MTA 1994. évi testületi Jelölő Bizottságában, az AKP pályázatokat elbíráló szakzsűriben. A Széchenyi Professzori Ösztöndíj kuratóriumának tagjává 1996-ban választották. Elnöke az OTKA Infraindividuális Biológiai szakbizottságának (1997–2000).

Fésüs László bármilyen magas mércével mérve is a hazai biológiai kutatások jelentős nemzetközi hírnévre szert tett, egyetemi környezetben oktató-kutató, iskolateremtő, a hazai egyetemi és tudományos közélet kiemelkedő aktivitású tagja. Levelező tagsági jelölését melegen támogatjuk és javasoljuk, hogy az MTA Biológiai Osztálya levelező tagjává válassza.

1997. augusztus 18.

Dr. Damjanovich Sándor, MTA rendes tagja
Dr. Gráf László, MTA levelező tagja

7/b. Fésüs László rendes tagsági ajánlása, 2004¹⁹
(VIII. Biológiai Tudományok Osztálya)

Fésüs László 1947-ben született Hernádnémetiben. Egyetemi tanulmányai befejeztével 1972-ben kapott orvosi diplomát a Debreceni Orvostudományi Egyetemen (2000-tól a Debreceni Egyetem), amely azóta munkahelye. Kandidátusi értekezését 1978-ban védte meg, 1988-ban lett a biológiai tudomány doktora, az MTA levelező tagjává 1998-ban választották. Az egyetem Általános Orvostudományi Kar Biokémiai és Molekuláris Biológiai intézetének igazgatója, egyetemi tanár. A DOTE tudományos rektorhelyettese 1995–1999 között, 1999-ben a DOTE rektora, majd a Debreceni Egyetem első rektora 2000–2001-ben; jelenleg az egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrumának elnöke 2002. augusztus 1-től.

Kutatási területe kezdetben az immunreakciókat kísérő haemostasis változások vizsgálatára volt, majd figyelme fokozatosan a fehérjéket kovalensen keresztkötő transzglutaminázok, illetve ezen enzimeknek a sejtek természetes sejthalálában (az apoptózisban) játszott szerepe felé fordult és tett ezekkel összefüggésben jelentős nemzetközi figyelmet kiváltó megállapításokat. Azon kutatók egyike, aki az apoptózis kutatás korai szakaszában biokémiai jelenségeket tudott az addig döntően alaki változásokkal jellemzett fiziológiás sejthalál jelenségéhez kapcsolni.

Az MTA levelező tagjává történt megválasztása után is döntően a sejthalál molekuláris mechanizmusának vizsgálatával foglalkozik. Munkacsoportja tisztázta, hogy a szöveti transzglutamináz egyike a jellegzetesen indukálódó géneknek apoptózis során és indukciójában meghatározó szerepet játszanak promóterének szövet specifikus választó elemei éppúgy, mint a retinsavra reagálók (Cell Death Differ. 6, 1144, 1999 és 7, 1225, 2000). Megállapították, hogy retinsav szabályozással az immunrendszerben megvalósuló döntések esetében az RARgamma bekapcsolása a sejtek elhalását, az RARalfa bekapcsolása azok túlélését eredményezi, illetve hogy mindez döntően a halál ligand CD95 kifejeződésében nyilvánul meg (Biochem J. 331, 767, 1998; Eur. J. Immunol. 29, 383, 1999). A transzglutamináz által katali-

zált reakciók jelentőségét felismerték a *Caenorhabditis elegans* fonálféregben létrejövő programozott sejthalálban is, ahol az enzim számos szubsztrátját azonosították (Eur. J. Biochem. 253, 583, 1998; Biochem. Biophys. Res. Commun. 283, 964, 2001), majd tisztázták, hogy a *C. elegans* transzglutamináza a protein diszulfid izomeráz, amely ilyen aktivitással is rendelkezik hasonlóan a tioredoxinokhoz (Biochem Biophys. Res. Commun. 303, 1142, 2003). Legújabb eredményeik szerint a szöveti transzglutamináz enzim fontos szerepet játszik az elhaló sejtek hatékony bekebelezésében, ugyanis géneinek homozigóta kiütése esetén az elhaló sejtek nem fagocitálódnak elég gyorsan, gyulladás keletkezik, majd autoimmun betegség fejlődik ki (Proc. Natl. Acad. Sci. USA 100, 7812, 2003). Eredményei azt is feltárták, hogy az elhaló sejtek fagocitózist és transzglutamináz szintjét eikozanoidok is befolyásolják (Cell Death and Differ. 6, 593, 1999).

Munkacsoportja Debrecenben és kollaborációik során folyamatosan tár fel újabb és újabb szerkezeti ismereteket a transzglutaminázokról, így azok kalcium szabályozásáról (Prep. Biochem. Biotech. 31, 59, 2001; J. Biomol. Str. Dyn. 19, 59, 2001), lipidekkel történő kölcsönhatásairól (Proc. Natl. Acad. Sci. USA 96, 8402, 1999; J. Biol. Chem. 275, 2636, 2000) és tesz közé módszertani ismereteket az enzimmről (Meth. Cell Biol. 66, 111, 2001). Felkérésre összefoglaló közleményt írt a szöveti transzglutaminázról a Trends in Biochemical Sciences tekintélyes folyóiratban (27, 534, 2002).

Kutatásai során mindig keresi a kapcsolatot eredményei és a klinikai jelenségek között. Több közleményben tárták fel a transzglutamináz és a retinoidok lehetséges szerepét és terápiás hatását az AIDS-ben zajló apoptózis gátlásában és megelőzésében (J. Infect. Dis. 178, 1288, 1998; Ann. N. Y. Acad. Sci. USA 946, 95, 2001; J. Immunol. Meth. 265, 145, 2002). A szöveti transzglutamináz gyökeresen új kóroki szerepét találták neurodegeneratív betegségeken (Neurobiol. Ageing 22, 403, 2001; Cell Death and Differ. 9, 873, 2002) és coeliákiában (Gut 52, 199, 2003).

Levelező taggá választása óta összesen megjelent közleménye (beleértve a könyvfejezeteket) 35, ezek összesített impakt faktora 145, idézettsége eddig közel 250. Ezzel impakt faktorainak összege a teljes kutatói pályafutását számítva meghaladja a 400-at, az azokra adott hivatkozások száma több mint 3000.

Rendszeresen ad elő meghívott előadóként hazai, európai és világ kongresszusokon, egyetemeken és kutató intézetekben. Kutatásaihoz jelentős támogatásokat nyert el (több OTKA, ETT, FKFP, 3 kormányközi Tét, számos gyógyszerügyi támogatás), amelyek közül kiemelkednek a 2003-ban munkacsoportjának odaítélt OTKA Iskola támogatás és a szintén ebben az évben elnyert EU5 pályázat az apoptotikus sejtek fagocitózisának vizsgálatára, az ebben meghatározó szerepet játszó molekulák azonosítására. Az általa vezetett Sejt- és Molekuláris Biológia PhD program keretében az elmúlt 6 évben 5 tanítványa és 10 másik hallgató szerzett PhD fokozatot.

Igen jelentős az általa koordinált színvonalas oktatómunka volumene. Intézete a biokémia, sejtbológia és molekuláris biológia területén évente összesen 46-féle kurzust, évi 2848 kontaktórát ad a graduális, illetve posztgraduális képzésben orvos, fogorvos, gyógyszerész, molekuláris biológus, egészségügyi főiskolás hallgatóknak, illetve a PhD képzésben. Mindehhez általa szerkesztett és részben írt, folyamatosan megújuló saját kiadású angol és magyar nyelvű syllabuszt bocsátanak a hallgatók rendelkezésére. Több fejezetet írt az Orvosi Biokémia tankönyvben (Medicina, szerk. Dr. Ádám Vera) és az Apoptózis könyvben (Medicina, szerk. Kopper László és Fésüs László). A Magyar Rektori Konferencia Bologna Bizottság elnökeként jelentős szerepet vállalt a felsőoktatási bologna-folyamat hazai elindításában.

Kiemelkedőnek tekinthető tudományos szervezői munkássága. Az MTA Sejt-és Fejlődés-biológiai Bizottságának elnöke. Az OTKA Infraindividuális Biológiai Szakbizottság elnöke (1997–2001). Az általa vezetett NKFP konzorcium 2001-től a genomika, a sejttérápia és az új gyógyszerek kutatásában ért el jelentős eredményeket és teremtett nagy léptékű új ipari kapcsolatokat, vont be új forrásokat az orvosbiológiai fejlesztésekbe. Ebből a szerveződésből nőtt ki az általa kezdeményezett Genomikai Kutatás az Emberi Egészségért országos konzorcium, amely 5 egyetemet, 2 MTA kutatóintézetet, egy országos gyógyító intézetet valamint 2 kisvállalatot foglal magába és kezdte el szervezni a magyar orvosi genomikai kutatásokat, majd nyert el erre EU FP6 támogatást 2003-ban.

Kezdeményezője és több éves munkával előkészítője, koordinátora a Debreceni Egyetem kiemelkedő beruházásának, az orvostudományi, természettudományi és agrártudományi karok Élettudományi Épületének és Könyvtárának, ami új perspektívákat nyit Debrecenben az orvosbiológiai kutatások, a biotechnológiai ipar kialakulása számára.

Alapítója, vezetőségi tagja, majd 1998–2000 között elnöke a „European Cell Death Organisation”-nak. Három éve vezeti a 18 ország kutatóit hálózattá szervező COST844 programot az apoptózis kutatás európai fejlesztésére. Elnöke a European Science Foundation „Transglutaminase” programjának (2000–2005).

Damjanovich Sándor MTA rendes tag
Friedrich Péter MTA rendes tag
Gráf László MTA rendes tag
Gergely János MTA rendes tag

Jegyzetek

- 1 Az iskola történetéről átfogóan lásd: Barcza József (szerk.): A Sárospataki Református Kollégium története. Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára. Budapest, 1981; Benke György – Pólos László – Szabó Csaba (szerk.): Pataki tanáraink (1931–1952). Sárospatak, 2005; Dienes Dénes – Ugrai János: A Sárospataki Református Kollégium története. Sárospatak, 2013; Ködöböcz József: Sárospatak a magyar művelődés történetében. Sárospatak, 1991; Ködöböcz József: Tanítóképzés Sárospatakon. A kollégiumi és középfokú képzés négy évszázada. Budapest, 1986; Maller Sándor: Gróf Klebelsberg Kunó és a Sárospataki Református Főiskola. Az angol nyelv tanításának kezdetei Patakon. Sárospatak, 1998; Szentimrei Mihály: A Sárospataki Református Kollégium 20. századi virágzása, felszámolása és újraindulása. In: Kovács Dániel (szerk.): Széphalom 7. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve. Sátoraljaúj hely, 1995; Finkey Ferenc: A Sárospataki Református Jogakadémia története 1793–1923. (Szerk.: Szathmáry Béla) Sárospataki Református Kollégium, Sárospatak, 2019.
- 2 Vö: Bolvári-Takács Gábor: A Sárospataki Református Kollégium és a Magyar Tudományos Akadémia szellemi kapcsolatai. In uő: Követek és követők. Közéletek Sárospatak szellemi hatástörténetéhez. Sárospatak, 2015. = <http://zemplenimuzsa.hu/honlap/konyveink/>
- 3 Az MTA történetéről átfogóan lásd: Pach Zsigmond Pál (főszerk.): A Magyar Tudományos Akadémia másfél évszázada 1825–1975. Budapest, 1975; Sötér István: A sas és a serleg. Akadémiai arcképek. Budapest, 1975; Szalai Sándor – Szántó Lajos (főszerk.): A Magyar Tudományos Akadémia 150 éve adatokban. Budapest, 1975; Dobrossy István (szerk.): Tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémia megalapításáról. Miskolc, 1997.
- 4 Vö: Kónya Sándor: Az akadémiai tagság összetételének változásai 1945–1949 = Magyar Tudomány, XCVI. kötet, 1989. 6. szám
- 5 Vö: Huszár Tibor: A hatalom rejtett dimenziói. Magyar Tudományos Tanács 1948–1949. Budapest, 1995; Péteri György: Születésnap ajándék Sztálinnak. Vázlat a Magyar Tudományos Akadémia államosításának történetéhez 1945–49 = Századvég, 1989. 1–2. szám; Pótó János: Harmadik nekifutásra. A Magyar Tudományos Akadémia „át-szervezése”, 1948–1949 = Történelmi Szemle, XXXVI. évf. 1994. 1–2. szám
- 6 Az életrajzi adatok forrásai általában: Glatz Ferenc (főszerk.): A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–2002. I–III. kötet. Budapest, 2003; Kenyeres Ágnes (főszerk.): Magyar életrajzi lexikon. 1–4. kötet. Budapest, 1967–1994;

- Markó László (főszerk.): Új magyar életrajzi lexikon. I–VI. kötet. Budapest, 2001–2007; Zoványi Jenő: Magyarországi protestáns egyháztörténelmi lexikon. Budapest, 1977; Kovács I. Gábor (szerk.): Hit – tudomány – közélet. A Debreceni Tudományegyetem Református Hittudományi Kara (1914–1950) professzorainak életrajzi adataira és életútírására. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adataira 1848–1944. II. kötet. Budapest, 2014; Kovács I. Gábor (szerk.): Sárospatak erőterében. A tiszáninneni származású református egyetemi tanárok életrajzi adataira és életútírására. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adataira 1848–1944. III. kötet. Budapest, 2016.
- 7 Akadémiai tagajánlások 1954 = <http://real-j.mtak.hu/6124/> [232. o.] Kiss Árpád pályájáról lásd: Beck Mihály: Kiss Árpád, a fizikai kémia professzora. Emléksorok születésének 125. évfordulójára = Zempléni Múzsza, XIV. évf. 2014. 3. szám
- 8 Akadémiai tagajánlások 1970 = <http://real-j.mtak.hu/6144/> [158–160. o.] Király István pályájáról lásd: Bolvári-Takács Gábor: Király István (1921–1989). In uő: Követek és követők, i. m.; valamint uő: Közéletiség és ideológia Király István naplójában = Zempléni Múzsza, XVIII. évf. 1. szám
- 9 Akadémiai tagajánlások 1979 = Magyar Tudomány, LXXXVI. kötet, 1979. 4. szám, 5. o.
- 10 Akadémiai tagajánlások 1973 = <http://real-j.mtak.hu/6154/> [280–281. o.] Csizmadia Ernő pályájáról és életművéről lásd: Csizmadia Ernő válogatott művei. (S. a. r.: Fekete Ferenc) Budapest, 1988. Levelező tagsági ajánlás közölve: uo. 419–421. o.
- 11 Akadémiai tagajánlások 1979 = Magyar Tudomány, LXXXVI. kötet, 1979. 4. szám, 12–13. o. Bővebb verzió közölve: in Csizmadia Ernő válogatott művei, i. m. 422–424. o.
- 12 Akadémiai tagajánlások 1973 = <http://real-j.mtak.hu/6154/> [432–433. o.] Szabó Gábor pályájáról lásd: Karasszon Dénes: Sárospatak az orvostörténelemben = Zempléni Múzsza, II. évf. 2001. 1. szám; Bolvári-Takács Gábor: Szabó Gábor (1927–1996). In uő: Követek és követők, i. m.
- 13 Akadémiai tagajánlások 1982 = <http://real-j.mtak.hu/11278/> [99–100. o.]
- 14 Akadémiai tagajánlások 1985 = Magyar Tudomány, XCI. kötet, 1984. 10–11. szám, 754–755. o. Makkai László pályájáról lásd: Bolvári-Takács Gábor: Makkai László (1914–1989). In uő: Követek és követők, i. m.
- 15 Akadémiai tagajánlások 1987 = <http://real-j.mtak.hu/11271/> [8–9. o.]
- 16 Akadémiai tagajánlások 1990 = Magyar Tudomány, XCVII. kötet, 1990. 1. szám, Melléklet T50. o. (rövidített szöveg). Körös Endre pályájáról lásd: Sipos István: Körös Endre akadémikus és a sárospataki természettudományos oktatás = Zempléni Múzsza, II. évf. 2002. 3. szám
- 17 Akadémiai tagajánlások 1993 = Magyar Tudomány, XCIX. kötet, 1992. 12. szám, Melléklet T60. o. (rövidített szöveg)
- 18 Akadémiai tagajánlások 1998 = Magyar Tudomány, CIV. kötet, 1997. 12. szám, Melléklet T65–T66. o. (rövidített szöveg). Köszönöm Fésüs Lászlónak, hogy a közölt tagajánlás teljes szövegét rendelkezésemre bocsátotta.
- 19 Akadémiai tagajánlások 2004 = Magyar Tudomány, CX. kötet, 2003. 12. szám, Melléklet 85. o. (rövidített szöveg). Köszönöm Fésüs Lászlónak, hogy a közölt tagajánlás teljes szövegét rendelkezésemre bocsátotta.

